

आदर्शप्रश्नपत्रम् – 2020-21
कक्षा – XII
संस्कृतम् (ऐच्छिकम्) कोड सं – 022)
Sanskrit Elective (022)

समय: – होरात्रयम्

पूर्णाङ्काः – 80

सामान्यनिर्देशाः –

- कृपया सम्यक्तया परीक्षणं कुर्वन्तु यत् अस्मिन् प्रश्नपत्रे 10 पृष्ठानि मुद्रितानि सन्ति।
- कृपया सम्यक्तया परीक्षणं कुर्वन्तु यत् अस्मिन् प्रश्नपत्रे 15 प्रमुखाः प्रश्नाः सन्ति।
- उत्तरलेखनात् पूर्वं प्रश्नस्य क्रमाङ्कः अवश्यं लेखनीयः।
- अस्य प्रश्नपत्रस्य पठनाय 15 निमेषाः निर्धारिताः सन्ति। अस्मिन् अवधौ केवलं प्रश्नपत्रं पठनीयम् उत्तरपुस्तिकायां च किमपि न लेखनीयम्।

प्रश्नपत्रस्वरूपम् -

- ‘अ’ - भागः (बहुविकल्पात्मकः) - 40 अङ्काः
‘आ’ - भागः (वर्णनात्मकः) - 40 अङ्काः

- (i) अस्मिन् प्रश्नपत्रे द्वौ भागौ स्तः।
- (ii) ‘अ’- भागः बहुविकल्पात्मकः अस्ति।
- (iii) ‘आ’- भागः वर्णनात्मकः अस्ति।
- (iv) प्रश्नानां निर्देशाः ध्यानेन अवश्यं पठनीयाः।
- (v) प्रश्नसङ्ख्या प्रश्नपत्रानुसारम् अवश्यं लेखनीया।
- (vi) सर्वेषां प्रश्नानाम् उत्तराणि संस्कृतेन लेखनीयानि।

‘अ’ भागः**(बहुविकल्पात्मकाः प्रश्नाः)****40 अङ्काः****पठितावबोधनम्**

1.	<p>अधोलिखितेषु वाक्येषु रेखाङ्कितपदानि आधृत्य समुचितं प्रश्नवाचकं पदं प्रदत्तविकल्पेभ्यः चिनुत— (केवलं प्रश्नपङ्कम्)</p> <p>(i) कौत्सः <u>वरतन्तोः</u> शिष्यः । (क) कस्य (ख) कयोः (ग) कौ</p> <p>(ii) योगः <u>स्वास्थ्यकरः</u> । (क) किम् (ख) कः (ग) कीदृशः</p> <p>(iii) मरालस्य <u>मानसं</u> मानसं विना न रमते । (क) काम् (ख) किम् (ग) कम्</p> <p>(iv) <u>पुत्तलिका</u> राजानम् अवदत् । (क) किम् (ख) का (ग) कया</p> <p>(v) किं वस्तु विद्वन्! <u>गुरवे</u> प्रदेयम् । (क) कस्मिन् (ख) केभ्यः (ग) कस्मै</p> <p>(vi) तस्य <u>राज्येन</u> सह कश्चित् सम्पर्कः नास्ति । (क) केन (ख) कान् (ग) कस्मात्</p> <p>(vii) शिववीरचरः <u>निजकार्यात्</u> न विरमति । (क) कस्मै (ख) कस्मात् (ग) कस्मिन्</p> <p>(viii) एकैकस्य शब्दस्य बहवः <u>अपभ्रंशाः</u> सन्ति । (क) के (ख) काः (ग) कस्याः</p>	1×6=6
2.	<p>यथानिर्देशम् उचितम् उत्तरं प्रदत्तविकल्पेभ्यः चिनुत – (केवलं प्रश्नपञ्चकम्)</p> <p>(i) ‘नियतं कुरु कर्म त्वं कर्म ज्यायो ह्यकर्मणः’ अत्र ‘कुरु’ इति क्रियापदस्य कर्तृपदं किम्? (क) नियतं (ख) कर्म (ग) त्वम्</p> <p>(ii) ‘स विक्रमो राजा एकदा स्वमनस्यचिन्तयत्’ अत्र ‘विक्रमः’ इति कर्तृपदस्य क्रियापदं किम्? (क) अचिन्तयत् (ख) एकदा (ग) स्वमनसि</p> <p>(iii) ‘शास्त्रजलप्रक्षालन-निर्मलापि कालुष्यमुपयाति बुद्धिः’ अस्मिन् वाक्ये विशेष्यपदं किम् ? (क) निर्मला (ख) कालुष्यम् (ग) बुद्धिः</p>	1×5=5

	<p>(iv) 'अहो! सन्दीपनान्यक्षराणि' अत्र विशेषणपदं किम्? (क) अक्षराणि (ख) सन्दीपनानि (ग) अहो</p> <p>(v) 'एकः सायं समयप्रयुक्तः स्वभाववृत्तोऽन्धकारः स च द्विगुणितो मेघमालाभिः' अत्र 'सः' इति सर्वनामपदं कस्मै प्रयुक्तम् ? (क) अन्धकाराय (ख) स्वभाववृत्ताय (ग) द्विगुणिताय</p> <p>(vi) 'अपगतमले हि मनसि विशन्ति सुखेनोपदेशगुणाः' इति वाक्यं कस्मात् ग्रन्थात् गृहीतम्? (क) शिवराजविजयः (ख) कादम्बरी (ग) रघुवंशम्</p> <p>(vii) 'नूनमाश्वमेधिकोऽयमश्वः' इति वचनं कः कथयति ? (क) लवः (ख) जनकः (ग) शिववीरचरः</p>	
3.	<p>अधोलिखितवाक्येषु रेखाङ्कितपदानां प्रसङ्गानुसारं समुचितम् अर्थं विकल्पेभ्यः चिनुत- (केवलं प्रश्नषट्कम्)</p> <p>(i) कुर्वन्नेवेह कर्माणि जिजीविषेच्छतं समाः । (क) समानाः (ख) वर्षाणि (ग) कामनाः</p> <p>(ii) एष रोहितानां मध्येचरो भवतु । (क) मत्स्यानाम् (ख) अङ्कुराणाम् (ग) मृगाणाम्</p> <p>(iii) पुरुषः कर्मणाम् अनारम्भात् नैष्कर्म्यं न अश्रुते । (क) प्राप्नोति (ख) खादति (ग) शृणोति</p> <p>(iv) तटाकोदरसंस्थानां परीवाह इवाम्भसाम् । (क) विद्यालयानाम् (ख) स्थितानाम् (ग) प्रतिष्ठानानाम्</p> <p>(v) कलविङ्काः चाटकैर-रुतैः परिपूर्णेणु नीडेणु प्रतिनिवर्तन्ते । (क) चटकसन्ततिः (ख) चटकः (ग) चाटुकारः</p> <p>(vi) श्वापदानां हिंसाकर्म किल जठरानलनिर्वाणमात्रप्रयोजकम् । (क) श्वानानाम् (ख) अश्वानाम् (ग) वन्यपशूनाम्</p> <p>(vii) स्वविषयसम्प्रयोगे चित्तस्वरूपानुकार इवेन्द्रियाणां प्रत्याहारः । (क) भोजनम् (ख) इन्द्रियदमनम् (ग) स्वीकरणम्</p> <p>(viii) कथं तर्हीमे शब्दाः प्रतिपत्तव्याः ? (क) ज्ञातव्याः (ख) पठितव्याः (ग) प्रकटितव्याः</p>	1×6=6
4.	<p>अधोलिखितप्रश्नानानाम् उत्तराणि प्रदत्तविकल्पेभ्यः चिनुत – (केवलम् अष्ट प्रश्नाः)</p> <p>(i) 'बुद्धचरितम्' इति काव्यं कः अरचयत्?</p>	1×8=8

	<p>(क) माघः (ख) अश्वघोषः (ग) कालिदासः</p> <p>(ii) 'रघुवंशम्' इति काव्यस्य रचयिता कः?</p> <p>(क) कालिदासः (ख) भारविः (ग) अश्वघोषः</p> <p>(iii) गीतायाम् कति अध्यायाः सन्ति?</p> <p>(क) षोडश (ख) चतुर्दश (ग) अष्टादश</p> <p>(iv) 'गीतगोविन्दस्य' रचनाकारः कः अस्ति?</p> <p>(क) माघः (ख) भर्तृहरिः (ग) जयदेवः</p> <p>(v) 'महावीरचरितम्' कः अरचयत्?</p> <p>(क) श्रीहर्षः (ख) भासः (ग) भारविः</p> <p>(vi) 'शिशुपालवधम्' कस्य रचना अस्ति?</p> <p>(क) माघस्य (ख) बाणभट्टस्य (ग) भर्तृहरेः</p> <p>(vii) रामायणे कति काण्डानि सन्ति?</p> <p>(क) अष्ट (ख) सप्त (ग) षट्</p> <p>(viii) 'महाभारतस्य' रचयिता कः?</p> <p>(क) वाल्मीकिः (ख) कालिदासः (ग) व्यासः</p> <p>(ix) श्रीहर्षः कं काव्यं रचितवान्?</p> <p>(क) नैषधीयचरितम् (ख) मेघदूतम् (ग) किरातार्जुनीयम्</p> <p>(x) 'विक्रमाङ्कदेवचरितम्' कस्य रचना अस्ति?</p> <p>(क) कल्हणस्य (ख) बिल्हणस्य (ग) जयदेवस्य</p> <p>(xi) कालिदासः कं नाटकम् अरचयत्?</p> <p>(क) उत्तररामचरितम् (ख) मध्यमव्यायोगः (ग) विक्रमोर्वशीयम्</p>	
	छन्दोऽलङ्कारपरिचयः	
5.	<p>(अ) अधोलिखितप्रश्नानाम् उत्तराणि प्रदत्तविकल्पेभ्यः चिनुत - (केवलं प्रश्नद्वयम्)</p> <p>(i) जगणस्य रूपं किम्?</p> <p>(क) SS I (ख) SSS (ग) IS I</p> <p>(ii) 'हविषा' इत्यत्र को गणः?</p> <p>(क) रगण (ख) सगण (ग) भगण</p> <p>(iii) यगणस्य किं स्वरूपम्?</p> <p>(क) ISS (ख) III (ग) SII</p> <p>(आ) अधोलिखितप्रश्नानाम् उत्तराणि प्रदत्तविकल्पेभ्यः चिनुत - (केवलं प्रश्नत्रयम्)</p> <p>(i) 'सूर्याश्वैर्यदि मासजौसततगाः...' अस्याः परिभाषायाः अवशिष्टांशं किम्?</p> <p>(क) मालिनी भोगिलोकैः (ख) शार्दूलविक्रीडितम् (ग) शिखरिणी</p>	<p>1×2=2</p> <p>1×3=3</p>

	<p>(आ) पूर्णवाक्येन उत्तरत - (केवलं प्रश्नद्वयम्)</p> <p>(i) वायसः तत्र आगत्य किम् अवदत्?</p> <p>(ii) सर्वे पक्षिणः किं विचारितवन्तः?</p> <p>(iii) सम्प्रति कथं संसारः?</p> <p>(इ) अस्य अनुच्छेदस्य समुचितं शीर्षकं लिखत ।</p> <p>(ई) यथानिर्देशम् उत्तरत - (केवलं प्रश्नत्रयम्)</p> <p>(i) काकः इति पदस्य पर्यायं गद्यांशात् चित्वा लिखत ।</p> <p>(ii) 'अन्धः' इति विशेषणपदस्य विशेष्यपदं किम्?</p> <p>(iii) 'यथा' इति पदस्य विलोमपदं गद्यांशात् चित्वा लिखत ।</p> <p>(iii) 'तस्य अभिषेक-बेलापि तैः निश्चिता' अत्र 'तस्य' इति सर्वनाम कस्मै प्रयुक्तम्?</p>	<p>2×2=4</p> <p>1×1=1</p> <p>1×3=3</p>
	रचनात्मककार्यम्	
8.	अधोलिखित-पदेषु कानिचित् पञ्चपदानि आधृत्य पञ्चवाक्यानि संस्कृतेन लिखत – ऋतुराजः, षट्, भवति, नृत्यन्ति, प्रमोदः, पूर्णिमायां, नराः, उत्सवौ, प्रसन्नाः	1×5=5
9.	<p>प्रदत्ततथ्यानां सहायतया अधोलिखितं विषयम् अधिकृत्य संस्कृतेन अनुच्छेदं लिखत -</p> <p>विषयः – पर्यावरण-संरक्षणम्। पर्यावरणस्य प्रस्तावना अभिप्रायश्च पर्यावरण-प्रदूषकाः के ? प्रदूषकाणां निवारणोपायाः उपसंहारः</p> <p style="text-align: center;">अथवा</p> <p>विषयः – विद्याविहीनः पशुः । प्रस्तावना विद्यायाः लाभाः विद्यायाः महत्त्वम् उपयोगित्वं च विद्याप्राप्तेः उपायाः उपसंहारः</p>	5
10.	<p>निम्नलिखितवाक्येषु केषाञ्चन पञ्चवाक्यानां संस्कृतेन अनुवादं कुरुत –</p> <p>1. अरविन्द पत्र लिखता है । Arvind writes letter.</p>	1×5=5

	<p>2. वह कक्षा में प्रथम स्थान प्राप्त करेगा। He will be securing first position in the class.</p> <p>3. गांव के दोनों ओर वृक्ष हैं। There are trees on both the sides of the village.</p> <p>4. मेरे घर संगीत का कार्यक्रम हुआ था। There was a music program at my place.</p> <p>5. गंगा हिमालय से प्रकट होती है। Ganga originates from Himalayas.</p> <p>6. कवियों में कालिदास श्रेष्ठ हैं। Kalidas is best of all the poets.</p> <p>7. हम सब चलचित्र का आनन्द प्राप्त करेंगे। We will enjoy the movie.</p>	
	पठितावबोधनम्	
11.	<p>अधोलिखितं गद्यांशं पठित्वा तदाधारितान् प्रश्नान् संस्कृतेन उत्तरत । मनुष्याणां हिंसावृत्तिस्तु निरवधिः। पशुहत्या तु तेषाम् आक्रीडनम्। केवलं क्लान्तचित्तविनोदाय महारण्यम् उपगम्य ते यथेच्छं निर्दयं च पशुघातं कुर्वन्ति। तेषां पशुप्रहार-व्यापारमालोक्य जडानामपि अस्माकं हृदयं विदीर्यते। निरन्तरम् आत्मोन्नतये चेष्टमानाः लोभाक्रान्त-हृदयाः मनुजन्मानः किल प्रतिक्षणं स्वार्थसाधनाय सर्वात्मना प्रवर्तन्ते। न धर्ममनुधावन्ति, न सत्यमनुबध्नन्ति। परं तृणवद् उपेक्षन्ते स्नेहम्। अहितमिव परित्यजन्ति आर्जवम्।</p> <p>(अ) एकपदेन उत्तरत - (केवलं प्रश्नद्वयम्)</p> <p>(i) मनुष्याणां हिंसावृत्तिः कीदृशी? (ii) पशुहत्या केषाम् आक्रीडनम्? (iii) लोभाक्रान्तहृदयाः अहितमिव किं परित्यजन्ति?</p> <p>(आ) पूर्णवाक्येन उत्तरत - (केवलं प्रश्नद्वयम्)</p> <p>(i) केवलं चित्तविनोदाय ते किं कुर्वन्ति? (ii) अस्माकं हृदयं किमर्थं विदीर्यते? (iii) लुब्धाः मानवाः किमर्थं सर्वात्मना प्रवर्तन्ते?</p>	<p>3</p> <p>$\frac{1}{2} \times 2 = 1$</p> <p>$1 \times 2 = 2$</p>
12.	<p>अधोलिखितं पद्यं पठित्वा तदाधारितान् प्रश्नान् संस्कृतेन उत्तरत । समाप्तविद्येन मया महर्षिर्विज्ञापितोऽभूद् गुरुदक्षिणायै । स मे चिरायास्खलितोपचारां तां भक्तिमेवागणयत् पुरस्तात् ॥</p>	3

	<p>(अ) एकपदेन उत्तरत - (केवलं प्रश्नद्वयम्)</p> <p>(i) कौत्सेन कः विज्ञापितः अभवत् ?</p> <p>(ii) महर्षिः कीदृशीं भक्तिम् अचिनोत् ?</p> <p>(iii) विद्या केन समाप्ता ?</p> <p>(आ) पूर्णवाक्येन उत्तरत - (केवलं प्रश्नद्वयम्)</p> <p>(i) कौत्सेन महर्षिः किमर्थं निवेदितः?</p> <p>(ii) महर्षिः सर्वप्रथमं काम् अगणयत् ?</p> <p>(iii) कीदृशः कौत्सः महर्षिं न्यवेदयत्?</p>	<p>$\frac{1}{2} \times 2 = 1$</p> <p>$1 \times 2 = 2$</p>
13.	<p>अधोलिखितं नाट्यांशं पठित्वा तदाधारितान् प्रश्नान् संस्कृतेन उत्तरत ।</p> <p>लवः – हे बटवः! परिवृत्य लोष्ठैरभिघ्नन्त उपनयतैनमश्वम्। एष रोहितानां मध्येचरो भवतु। (प्रविश्य सक्रोधः)</p> <p>पुरुषः – धिक् चपल! किमुक्तवानसि ? तीक्ष्णतराह्यायुधश्रेणयः शिशोरपि दृष्टां वाचं न सहन्ते। राजपुत्रश्चन्द्रकेतुर्दुर्दान्तः, सोऽप्यपूर्वारण्यदर्शनाक्षिप्त-हृदयो न यावदायाति, तावत् त्वरितमनेन तरुगहनेनापसर्पत।</p> <p>बटवः – कुमार ! कृतं कृतमश्वेन । तर्जयन्ति विस्फारितशरासनाः कुमारमायुधश्रेणयः। दूरे चाश्रमपदम्। इतस्तदेहि। हरिणप्लुतैः पलायामहे।</p> <p>लवः – किं नाम विस्फुरन्ति शस्त्राणि ? (इति धनुरारोपयति)</p> <p>(अ) एकपदेन उत्तरत - (केवलं प्रश्नद्वयम्)</p> <p>(i) अश्वः केषां मध्येचरो भवतु ?</p> <p>(ii) कः दुर्दान्तः ?</p> <p>(iii) कः धनुरारोपयति ?</p> <p>(आ) पूर्णवाक्येन उत्तरत - (केवलं प्रश्नद्वयम्)</p> <p>(i) बटवः कथम् अश्वमुपनयेत् ?</p> <p>(ii) तीक्ष्णतराः आयुधश्रेणयः किं न सहन्ते ?</p> <p>(iii) विस्फारितशरासनाः आयुधश्रेणयः कं तर्जयन्ति ?</p>	<p>3</p> <p>$\frac{1}{2} \times 2 = 1$</p> <p>$1 \times 2 = 2$</p>
14.	<p>अधोलिखितभावार्थं रिक्तस्थानपूर्तिं मञ्जूषापदसहायतया कुरुत –</p> <p>बुद्धियुक्तो जहातीह उभे सुकृतदुष्कृते।</p> <p>तस्माद्योगाय युज्यस्व योगः कर्मसु कौशलम्॥</p> <p>भावार्थः – अस्मिन् संसारे बुद्धिमन्तः जनाः सुकृतं च (i)..... च उभे त्यजन्ति। तस्मात् (ii)..... प्रयत्नः कर्तव्यः।</p>	<p>$1 \times 3 = 3$</p>

	<p>योगः कर्मसु (iii)भवति।</p> <p style="text-align: center;">अथवा</p> <p>कुर्वन्नेवेह कर्माणि जिजीविषेच्छतं समाः। एवं त्वयि नान्यथेतोऽस्ति न कर्म लिप्यते नरे।।</p> <p>भावार्थः –अस्मिन् लोके शास्त्रविहितानि (i)..... कुर्वन्नेव शतं (ii) यावत् जीवितुमिच्छेत्। अस्मात् पृथक् अन्यः कश्चन मार्गः नास्ति। इत्थं प्रकारेण जीवनं जीवति त्वयि (iii) कर्म न लिप्यते।</p> <p style="text-align: center;">मञ्जूषा-</p> <div style="border: 1px solid black; padding: 5px; text-align: center;"> <p>नरे, कर्माणि, वर्षाणि, कौशलम्, दुष्कृतम्, योगाय</p> </div>	
15.	<p>अधोलिखित-अन्वये रिक्तस्थानानि पूर्यत - (केवलं पद्यमेकम्)</p> <p>तमध्वरे विश्वजिति क्षितीशं निःशेषविश्राणितकोषजातम् । उपात्तविद्यो गुरुदक्षिणार्थी कौत्सः प्रपेदे वरतन्तुशिष्यः ॥</p> <p>अन्वयः – उपात्तविद्यः वरतन्तुशिष्यः (i)... कौत्सः विश्वजिति (ii) निःशेषविश्राणितकोषजातं तं (iii) प्रपेदे।</p> <p style="text-align: center;">अथवा</p> <p>यद्यदाचरति श्रेष्ठस्तत्तदेवेतरो जनः। स यत्प्रमाणं कुरुते लोकस्तदनुवर्तते ॥</p> <p>अन्वयः – श्रेष्ठः यत् यत् (i) इतरः (ii) तत् तत् एव (करोति)। सः यत्प्रमाणं कुरुते (iii) तत् अनुवर्तते।</p>	1×3=3
